

Kritičnost

Už staří řečtí filosofové rozlišovali mezi skutečným věděním (EPISTÉMÉ) a „věděním“ pouze zdánlivým, tj. pouhým míněním, zdáním (DOXA). A také již oni věděli o nespolehlivosti smyslového poznání, tj. o tom, že smysly nás mohou někdy povážlivě klamat. Od té doby si myslící lidé této problematiky byli stále vědomi, ale nedokázali se vyvarovat jakýchsi extrémních poloh, tj. vybočení tohoto povědomí do extrému. Na jedné straně upadali do přehnaného skepticismu, na druhé straně naopak do jakéhosi dogmatismu, který kontrolu a případnou revizi zásadně nepřipouštěl. Kritické myšlení se ustavuje teprve tam, kde se jak skepsi, tak asertivitě či dokonce kategoričnosti stanovují pevné meze tím, že obojího je užíváno jako metody. Přehnaná, extrémní skeptičnost zůstává stejně málo zdůvodněná a tím stejně málo kritická jako extrémní dogmaticnost. Metodická problematizace a metodická skepse však mohou mít mimořádně inspirativní účinek, a jsou tak výborným prostředkem myšlení kritického, tj. kriticky rozvažujícího a usuzujícího. Protože však každá problematizace musí z něčeho vycházet a někde, na něčem stát, vyhne se sama dogmatismu pouze tak, že i tato svá východiska a své pozice bude držet pouze provizorně resp. „na úvěr“. Tak se tomu ostatně má i v případě, kdy něco má být zpochybněno: jedním z nejúčinnějších způsobů je jeho prozatímní přijetí za platné a potom vyvozování důsledků či konfrontace s jinými za platné obecně považovanými tvrzeními a pojetími, čímž se prokáže jeho nedržitelnost. Tak se kritičnost dostává do situace poněkud obdobné s aristotelskou „středností“, jež byla formulována jako žádoucí v případě některých ctností. Kritičnost znamená zachovávání jakéhosi středu, jakési vyváženosti mezi přílišnou skeptičností a přílišným dogmatismem: kritická skepse není a nesmí být přehnaná, kritická asertivita nesmí upadat a neupadá do naivity.

(Pha, 951220-2.)